

עלים

עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

שנה שביעית: גליון א | ראש השנה ה'תשפ"ז

עלה שופר

עבר ותקע בר"ה שחל בשבת

ע"פ דברי הרה"ג ר' דוד ברעסלויצער שליט"א שבתוך ספר תהלה לחיים, עמ"ס ראש השנה, מאת הרה"ג ר' בנימין הכהן שענברון שליט"א, ובסופו חידושי ושיעורי ראשי הישיבות י"ל ע"י הרב קלמן כ"ץ שליט"א

איתא בגמ' ר"ה (כט, ב) שאין תוקעים בראש השנה שחל בשבת, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירונו ד' אמות ברה"ר. והנה נחלקו בעל המאור והרמב"ן בהא דתנן (לב, ב) אין מעכבין את התינוקות מלתקוע אבל מתעסקין עמהן עד שילמדו, ובגמ' א"ר אלעזר אפילו בשבת. דבעה"מ כתב דהא דמותר להתעסק עמהם בתקיעה אפילו בשבת היינו דוקא ביבנה דשם ליכא גזירה דשמא יעבירונו, אבל בשאר מקומות אסור. אך הרמב"ן במלחמות ביאר שיטת הרי"ף דס"ל דבכל מקום מותר להתעסק עם התינוקות לתקוע אפילו בשבת וז"ל, לפי שאין בלימוד גזירה דרבה, ואין בו אלא איסור שבות לתקיעה עצמו, וכיון שהיא למצוה מותרת, שהן צריכין להתלמד כדי לתקוע למחר ולחנכם במצות, ומתעסקין עמהן בשבת זו, עכ"ל.

ונראה דיסוד פלוגתתם הוא בהגדרת גזירה דרבה, דבעה"מ ס"ל דתקיעה אסורה בשבת משום שבות, אלא דמעיקר הדין השבות נדחית מפני מצוה דאורייתא, ע"ז באה הגזירה שלא תידחה שבות דתקיעה מפני מצוה, וכמבואר בלשון בעה"מ רפ"ד דסוכה וז"ל, וגזרו בה דלא תדחי שבת, עכ"ל, ולכן ס"ל דכי היכי דמצות תקיעת שופר אינה דוחה שבות דתקיעה, ה"נ [וכש"כ] דמצות חינוך אינה דוחה שבות דתקיעה.

אבל הרמב"ן ס"ל דהגזירה לא היתה על דחיית השבות אלא על עיקר מצות תקיעת שופר, דחששו חכמים דקיום מצות תקיעת שופר יגרום מכשול דשמא יעבירונו, ולכן גזרו על המצוה דתקיעת שופר שלא תנהוג בשבת, וכיון שכל עיקר הגזירה אינה אלא על תקיעת מצוה דתקיעת שופר, אבל תקיעה להתלמד אינה בכלל הגזירה כלל, כיון דליכא חשש דקיום מצות חינוך יגרום חילול שבת, ושפיר אפשר לומר דשבות דתקיעה נדחית מפני מצות חינוך.

והנה כתב הגרע"א (מערכה ח) שבעבר ותקע בר"ה שחל בשבת קיים מצות תקיעת שופר, דזמנו גם בשבת, אלא דעבר על שבות דשבת, ע"ש. ונראה דדבר זה תלוי בפלוגתא בעה"מ ורמב"ן ה"ל, דלפי דברי בעה"מ דהגזירה היתה שלא תדחי שבת, שפיר אפשר לומר שלא עקרו המצוה כלל אלא אמרו שהשבות דתקיעה אינה נדחית מחמת המצוה, א"כ אם עבר ותקע בשבת קיים מצות תקיעת שופר אלא דעבר על שבות דשבת, וכדברי הגרע"א.

אבל לפי שיטת הרמב"ן דס"ל דהשבות דתקיעה נדחית במקום מצוה, והגזירה היתה שלא לעשות מצות תקיעת שופר, מסתבר דחכמים פטרוהו מן המצוה לגמרי, וכמש"כ בתר"י (ריש פ"ק דברכות) לענין לולב עיי"ש [ועי' קונטרס דברי סופרים (סימן ג)], ולפי זה נראה דאם עבר ותקע בשבת לא קיים מצות תקיעת שופר.

עלה כוונה

מתכוין שלא לצאת המצוה

ע"פ ספר קול יעקב על המועדים, מאת הרה"ג ר' יעקב פורמאן שליט"א

בגמרא ראש השנה (לג, ב), והשומע מן המתעסק לא יצא. וכתב עלה הר"ן וז"ל, מוכח בגמ' דאפילו למ"ד תוקע לשיר יצא [דמצות אין צריכות כוונה], מתעסק לא יצא, וטעמא דמילתא וכו', עוד י"ל דתוקע לשיר כיון שאינו מכוון לשום מצוה יצא למ"ד מצוות אי"צ כוונה, אבל במתעסק כיון שכבר הוא מכוון למצוה אחרת דהיינו לחנך את התינוקות, אותה כוונה מעכבת מצוה אחרת שלא תחול, דומיא דמאי דאסיקנא בשמעתא קמיינא דזבחים (ג, א) דבת מינה מחריב בה דלאו בת מינה לא מחריב בה, עכ"ל.

אלא דדבריו נראים לכאורה כסותרים מה שכתב לעיל מיניה (כח, א) בשם רבנו שמואל וז"ל, אע"ג דאמרין מצות אין צריכות כוונה, הני מילי בסתם, אבל במתכוין שלא לצאת אינו יוצא וכו', ולפ"ז כתב הרב ז"ל שזהו שנהגו להבדיל בבית אע"פ ששמעו כל בני הבית הבדלה בבית הכנסת, לפי שנתכוונו שלא לצאת שם, עכ"ל הר"ן. וקשה למה אמר דמבדיל בביהכ"נ ומכוון שלא לצאת לא יצא, הא אינו מכוון לשם מצוה אחרת וליכא מינה דמחריב בה, והו"ל כתוקע לשיר דיצא דמצוות א"צ כוונה.

והנראה לומר בזה, דהנה נחלקו האחרונים בביאור עיקר דינא דרבנו שמואל שבמתכוין שלא לצאת אפילו למ"ד מצוות אין צריכות כוונה לא יצא. דבטורי אבן (ר"ה כח, ב) הקשה דבמכוון שלא לצאת לא יעבור על כל תוספי עיי"ש. ומקושייתו מבואר דבכוונה שלא לצאת פקע מיניה שם מעשה מצוה, דאי נימא דאינו אלא מעכב בקיום המצוה ובהמעשה מצוה לא חסר כלום, מאי אהני ליה דמכוון שלא לצאת, והא כל תוספי הוא, דמוסיף בהמעשה מצוה גם בלא הקיום, ואכתי יעבור על כל תוספי מחמת מעשה המצוה.

אכן הג"ר שלמה היימן זצ"ל בחידושיו ביאר, דלמ"ד מצוות אין צריכות כוונה אפילו היכא דמכוון שלא לצאת לא חסר כלום בהמעשה מצוה ונעשית המצוה מסתמא לשם מצוה מאליה, וסברת רבנו שמואל היא, דהא דלא יצא במכוון שלא לצאת הוא דין בגברא דבעל כרחיה לא נפיק, ואינו חיסרון במעשה המצוה.

ולאור דברי הג"ר שלמה נראה לבאר, דדברי הר"ן בשני מקומות הנ"ל שני דינים נפרדים לגמרי הן, דבשם רבינו שמואל (כח, א) חידש שאדם לא יוצא יד"ח בעל כרחו, וכל שהוא בע"כ ליכא נפק"מ אי מכוון למינה או לא, ולכך במתכוין שלא לצאת ההבדלה בביהכ"נ לא יצא. משא"כ בתוקע לשם מצות חינוך לא נתכוין דוקא שלא לצאת מצות תקיעה, אלא לא נתכוין למצות תקיעה כלל, וליכא חסרון דבע"כ לא נפיק, ובזה הר"ן עצמו חידש (לג, א) חסרון נוסף, שבמכוון לשם דבר אחר איכא ביה מחשבת עקירה ע"י שמחשב לשם מצוה אחרת, והוא מחריב הסתמא דשוב אינו עומד סתמא לשם מצוה, וכיון דצריך למית' עלה מדין מחשבת עקירה א"יז אלא באופן שהוא בת מינה.

הרה"ג ר' יעקב פורמאן שליט"א

הזמנים לעיר לייקוואד יצ"ו, נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א		יום א' דראש השנה - שבת		ערב שבת וער"ה	
מוצאי יו"ט	יום ב' דראש השנה	יום א' דראש השנה - שבת	יום ב' דראש השנה - שבת	ערב שבת וער"ה	עלות השחר
7:08 שקיעת החמה	8:23 צאת הכוכבים למוצ"ש ע"ב דקות	7:53 צאת הכוכבים	5:11	עלות השחר	
7:50 זמן כוכבים קטנים רצופים (6.5 מעלות)	8:33 צאה"כ ר"ת לחשבון 16 מעלות	9:02 (9:07)	12:53	חצות היום	
8:21 ע"ב דקות	9:03 (9:08) סוף זמן קרי"ש מג"א לפי האופק (לפי ע"ב דקות שוות)	9:43 סוף זמן קרי"ש לדעת הגר"א והגר"ז	4:02	ט' שעות (להתחלת הסעודה)	
8:31 צאה"כ ר"ת לחשבון 16 מעלות	9:44 סוף זמן קרי"ש לדעת הגר"א והגר"ז	12:52 חצות היום	6:54	הדלקת נרות (18 דקות)	
5:15 עלות השחר צום גדליה	1:24 מנחה גדולה	7:10 שקיעת החמה	7:12	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)	

איזה ספרים בענין מש"כ ידידי הרב צבי פינקלשטיין **מצליחים** שליט"א בשם הגר"מ שטרנבוך שליט"א שהיום אין משגיחים בכוונת המחבר בכתובת ספר אם הוא בלתי לה' לבדו או לא. יש להעיר שהניסיון מוכיח שאלו המחברים שמוציאים נושא שיש צורך לציבור שיחבר ספר על אותו הנושא, הם מצליחים ומעשיהם עושים פרי, ואלו המחברים שכותבים ספר על נושא שמעניין אותם או על נושא שבמקרה יצאו להם חידושים נחמדים, אין מעשיהם עושים פרי. ולא אדע אם הוא ענין סגולי שכיון שהתכוון לתועלת הרבים מצליח, או שהוא ענין טבעי, שאם כותבים על נושא שאין צורך לספרים, אין מצליחים, ובאתי להעיר.

כתיבת שמו ושם בענין מש"כ ידידי הנ"ל שיש **אביו ב'ברכת שמואל'** לרמז שמו ושם אביו בשם הספר, יש להעיר שהגר"ב זצ"ל "קרא את שם הספר 'ברכת שמואל' על שם אביו הרב זצ"ל" כמו שכתבו בניו הגאונים בריש ספרו. ודומני שהפירוש של שם 'ברכת שמואל' הוא שהוא ה'ברוך' של 'שמואל', שכן שמו של הגר"ב היה 'ברוך' והוא היה 'הברוך' של אביו 'שמואל', וזהו פירוש שם הספר. ונפק"מ לאלו שרוצים ללכת בדבריו וקוראים שם ספריהם 'ברכת פלוני' על שם אביו ואין שמם 'ברוך', ולדוגמא מי ששמו 'חיים' ושם אביו 'ישראל', אם רוצה ללכת בעקבות הגר"ב יש לקרוא שם ספרו 'חיי ישראל' ולא 'ברכת ישראל', ובאתי רק לעורר.

כ"ו תמוז תשנ"א

בהירות הכתב

נהייתי מחלף ב' של "הכנת ספר לאור" בגליון נצו". נ"ל להוסיף על מש"כ בענין בהירות הכתב, שכן מבואר כבר בספר החינוך במצות כתיבת ספר תורה (מצוה תריג) לענין לימוד מתוך ספר תורה עצמו וז"ל, "ואף על פי שהניחו לו אבותיו, למען ירבו הספרים בינינו ונוכל להשאל מהם לאשר לא תשיג ידו לקנות, וגם למען יקראו בספרים חדשים כל אחד ואחד מישראל, פן תקוץ נפשם בקראם בספרים הישנים שיניחו להם אבותיהם". ועיי"ש מש"כ בהמשך דבריו דיני המצוה.

בברכה, ר' צבי

אחיזת ס"ת ערום

ראיתי מש"כ הכותב החדש הר"י באסער שליט"א (גליון נצו") דברים נחמדים ובהירים לפרש הגמ' סוף מגילה "מוטב תיגלל המטפחת ואל יגלל ספר תורה" ע"פ ספר העיתים, שזהו המשך מגמ' הקודמת שאין לאחוז ס"ת ערום. ורצה לפרש ע"פ דבריו גם דברי רש"י שכתב "ואל יגלל ספר תורה - בתוך המטפחת". אבל לפי דבריו הנידון הוא האם לגלול או לא, ורש"י כנראה בא לפרש רק האין לגלול, ויל"ע.

ומ"מ ברבינו חננאל פירשתי על דרך זה, דז"ל הר"ח, תגלל המטפחת ואל יגלל ס"ת כלומר בלא מטפחת,

עכ"ל. ונראה שלא גרס 'מוטב', ופירש שמשום שאין ליגע בס"ת ערום ולכן אין לגלול הס"ת אלא במטפחת. ובזה נראה ליישב למה השמיט הרמב"ם הא דר' ינאי, והוא משום שפירש כהר"ח כדרכו וכבר פסק בפ"י מהל' ס"ת שאסור לאחוז ס"ת ערום. [ואח"כ מצאתי בהלכות פסוקות מן הגאונים (סימן קפח - עמוד 91) שרב עמרם גאון ג"כ פירש על דרך זה, שכתב תגלל המטפחת ולא ס"ת משום שכל האוחז בס"ת ערום נקבר ערום (וגרס מוטב) וע"ש במגיה].

והשתא דאתית להכי שר' ינאי קאי על הדין ס"ת ערום אולי יש לפרש הגמ' באופן אחר, שהב"ח (ריש סימן קמז, וכן מהר"ט סימן קלו) כתב שאין ליגע אפילו בעמודים של ס"ת בידיו אלא במטפחת, והאריכו הנו"כ בדבריו וע"ע נוב"י ז'ח'. ואולי זהו באמת דינא דר' ינאי שבא להוסיף על ר' פרנך שאמר שאין לאחוז ס"ת ערום, ועל זה אמר ר' ינאי [שמוטב] תגלל במטפחת, פירוש אפילו בעמודיו של ס"ת יגע דוקא במטפחת, שמא יגע בס"ת עצמו, ואל יגלל ס"ת פירוש ואל יגללו העמודים בלא מטפחת. ולפ"י י"ל שהרמב"ם לא הביא דברי ר' ינאי שפסק כר' פרנך, וצ"ע בכל זה.

ובאופן אחר י"ל שהמהרי"ט הביא יש מפרשים שפירשו לשון הרמב"ם שכתב האוחז ס"ת "כשהוא ערום" - דהיינו שהאדם ערום (עי' רדב"ז סימן תשעא ועוד), וזהו מ"ש ר' פרנך, ואולי רבי ינאי חידש אע"פ שהאדם אינו ערום מ"מ לא יגלול הס"ת בידיו אלא במטפחת, שאין ליגע בס"ת בידיו כלל.

צ"ב ראשון, ירושלים

חובת תפילין בכל יום

נהייתי מדברי הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א במכתבו גליון נצבים וילך, ובאתי להעיר רק על מש"כ בשאלה האם מצות תפילין הוי חיוב בכל יום, שהביא ראיה דאינו חיוב בכל יום מהא דאיתא בגמ' (סוכה כה, ב) שאבל פטור מתפילין מקרא דפארך חבוש עליך, ולמה לא הקשה הגמ' עד דאתי יחזקאל מאן אמרה, אלא ע"כ דאין זה חיוב, ולכן אין כאן עקירת דבר מן התורה. אולם באמת נראה שאין כאן ראיה כלל, דאף אם נימא דאין כאן עקירת דבר מה"ת, מ"מ גם אילו יבא נביא ויאמר שאסור לאבל ללבוש חולצה לבנה ג"כ אית בזה משום אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, וא"כ על כרחך אין לומר שיחזקאל חידש הלכה זו.

וכבר דנו בזה הראשונים, דהרא"ש במו"ק (פ"ג סימן ג) הביא בשם רש"י דדיני אבילות דילפינן מיחזקאל הו"ו מדאורייתא וגמרא גמירי להו ואתא יחזקאל ואסמכיהו אקרא, והרא"ש עצמו חולק וס"ל דדין זה מדרבנן הוא, אבל לא אמרו דשפיר נתחדש ע"י יחזקאל איסור תפילין. ורש"י הביא ראיה לשיטתו דדין זה הוא מדאורייתא מדיליף לפטור אבל מן התפילין דהוי דאורייתא, ומזה משמע דאדרבה איכא חיוב תפילין בכל יום. וכן מדברי הרא"ש שם שכתב דהא דאבל אסור בתפילין הוא משום שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בשב ואל תעשה, מזה ג"כ משמע דס"ל דאיכא חיוב תפילין בכל יום.

ויתכן דנחלקו בזה החינוך והסמ"ג, דבחינוך (מצוה תכא) כתב וז"ל, והעובר על זה ואינו מניח תפילין של יד ושל ראש, ביטל שמונה עשה, ע"כ, ולא הזכיר שעובר בכל יום, ואולי יש לדייק דלא ס"ל הכי. אבל הסמ"ג (ענין ג) כתב: "עוד אמרו רבותינו במסכת מנחות (דף מד.) כל שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה **בכל יום**". הרי מפורש בדבריו דעובר בכל יום. ושו"ר בס' שרשי מנהג אשכנז ח"ה עמ' 410 שהביא רשימה של פוסקים דס"ל כדברי הסמ"ג.

בברכה, א"י קוקס

חובת תפילין בכל יום, והערה על זמן סעודת ר"ה

מה שהעיר הרה"ש שליט"א האין מותר לאבל לבטל מצות תפילין שהוא חיוב מה"ת, ותירץ עפ"י הגר"ז דליכא חיוב בכל יום. נראה דאין תירוץ זה מספיק ליישב הקושיא, דהלא דעת כמה ראשונים שיש חיוב מה"ת להניח תפילין בכל יום, ומפורש כן באגרת התשובה לרבינו יונה ז"ל, ומי שאינו מניח תפילין יש עליו קרוב לג' מאות עונשין בכל שנה, עכ"ל, וכונתו לכל יום שחייב בתפילין, הרי להדיא דהוי חיוב בכל יום. וכן מבואר בכמה ראשונים בעירובין צ"ו, ועליהם תפול קושייתו. ומצאתי להמהריט"ץ (בתוך חידושי לפרק איזהו נשך) שעמד בזה, וכתב דמשום שאבילות יום ראשון מה"ת הרי זה דוחה את מצות עשה של תפילין, ומיושבת היטב קושייתו, אך יישוב זה לא מיישב את ראיית הגר"ל שליט"א מדברי הרמב"ם בהלכות תשעה באב, דהלא זהו בודאי רק מדברי סופרים, ולא שייך התירוץ הנ"ל, וזו באמת ראיה מהימנא ליסוד מן הגר"ז ז"ל.

עוד ראוי לציין מ"ש הגר"מ שטרנבוך שליט"א (ספר עובדות והנהגות עמ' שלט) שהק' להגר"ז ז"ל ממ"ש בתוספתא ברכות (פ"ו ה"י) לא הניחו בשחרית מניחין כל היום כולו, הרי להדיא דיש חיוב בכל יום, והשיב לו "כפי הנראה זהו מדרבנן, שצריך להניח בכל יום ויום", הרי דגם הגר"ז מודה דיש חיוב מדרבנן בכל יום ויום, וצריך לומר דלענין זה בודאי אתי אבילות דת"ב ודחי הך חיובא, וכל קושיית הגר"ל היתה לענין החיוב מה"ת ופשוט.

ויצוין עוד מ"ש הג"ר איתמר גרבוז שליט"א (משנת המועדים עניני תפילין עמ' יא) בענין דברי הגר"ז ז"ל דיכול להניח תפילין יותר זמן לאחר חוה"מ, "שמעתי מאמורי" ז"ל שמסקנת מרן הגר"ז היתה דממ"ג, אם יכול עכשיו להניח לאחר זמן א"כ הרי הוא צריך להניח בשביל החיוב של עכשיו, ול"ש לומר כלל דמניחן בשביל החיוב של הימים שלא הניח"ן וצ"ע.

אסיים בהערה בענין אכילת סעודת שבת לפני חצות. ראוי לציין מה שכתב בספר עובדות והנהגות הנ"ל (עמ' תקסא) "שמעתי מפי רש"י פ"ס ז"ל ששמע מהגדול דמינסק דמדינא יש לקדש ולאכול כזית בסעודת יום השבת לפני חצות היום, ועל כן כשר"ה חל בשבת הזהיר למהר התפילה כדי שיספיקו לקדש ולאכול כזית לפני חצות".

א"י קוקס

בענין סדר שנינו במסכת ראש השנה (טז, א): אמרו לפני בראש השנה מלכיות פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובמה בשופר, ע"כ.

הנה כל אחד משלשת סדרים אלו מתחלק לעשרה פסוקים המדברים מענינו: שלשה של תורה, שלשה של כתובים, שלשה של נביאים, ועוד אחד של תורה.

ויש להעיר, דהנה בסדרי זכרונות ושופרות, אחר תשעת פסוקים הראשונים אומרים הברכה [או"א זכרנו בזכרון טוב לפניך, או"א תקע בשופר גדול לחרותנו], ולפני חתימת הברכה אומרים הפסוק האחרון של תורה. אך במלכיות אינו כן, אלא לפני הברכה, מיד אחר פסוקי הנביאים, אומרים הפסוק של תורה האחרון: "ובתורתך כתוב לאמר, שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד". הלא דבר הוא.

עוד טעון ביאור, כי בפסוק זה לא נאמר במפורש ענין של מלכיות, אלא של אמונה באחדות הקב"ה. אם כן אפוא, איך קבעוהו ז"ל כפסוק של מלכיות (וראה בזה בתוס' ברכות מ, ב ד"ה אמר אביי).

והנראה, דהנה הפסוק האחרון של נביאים שאומרים בסדר מלכיות הוא: והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה יד, ט).

והנה ז"ל רש"י על פסוק שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד (דברים ו, ד): ה' שהוא אלקינו עתה ולא אלקי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד, שנאמר (צפניה ג, ט) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה', ונאמר (זכריה יד, ט) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, עכ"ל.

הרי שמהפסוק 'והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד' נלמד פשט הפסוק 'שמע ישראל', שהכוונה שלעתיד לבוא יהיה שם הקב"ה אחד, שימלוך על כל האומות.

אשר מעתה יובן, דשפיר שייך 'שמע ישראל' אל ענין המלכיות, בהתכווננו על ממלכת הקב"ה לעתיד לבוא. אך מאחר שמפשטות הכתוב לא נשמע שכך פירושו, לזה הסמיכוהו ז"ל בסדר המלכיות אל פסוק 'והיה ה' למלך' שבסוף

כת"ל של פיוט ונתנה תוקף שנמצא בבגדוד קהיר

פסוקי הנביאים, כי ממנו נלמד שכך ביאורו וכמו שכתב רש"י, ולא קבעוהו לפני חתימת הברכה כבסדרי זכרונות ושופרות.

גדרו של פיוט הנה בענין פיוט ונתנה תוקף, יש לברר מה טיבו. דהנה אינו ענין ונתנה תוקף סידור שבחיו של הקב"ה ולא הודאה לו ואף לא שאלת צרכים, אלא הבהרת גודל הפחד של היום. וצריך להבין מה גדר התועלת בזה.

והנראה, דהנה בספר נפש שמשון להג"ר שמשון פנקוס ז"ל (שערי האמונה, עמ' רנד) מביא יסוד ממרן הגרי"ז בענין הבטחון. הגרי"ז הציע סתירה בדברי חז"ל, שמחד גיסא אמרו (ראש השנה לב, ב) שאין אומרים הלל בראש השנה ויום הכפורים מפני שספרי חיים וספרי מתים פתוחים, ומאידך אמרו (מדרש מובא בטור או"ח תקפא) שיש ללבוש ולהתעטף לבנים ולגלח הזקן ולאכול ולשמוח בראש השנה "לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס". מהי אפוא הגישה הנכונה לראש השנה - לפחד מאימת הדין, או לשמוח בבטחונו על הקב"ה שיעשה לו נס.

לזה חידש הגרי"ז שכדי להגיע לבטחון אמיתי, צריך מקודם להכיר ולפחד מגודל הסכנה שעומד בה, אשר על ידי כך יחסה האדם בצלו של הקב"ה ויבטח בו באמת, ע"ש דברים נפלאים בהנהגת הגרי"ז עצמו בזה.

על פי זה נראה לומר, שלזה התכוון רבי אמנון ממגנצא ביסודו פיוט ונתנה תוקף, הכוונה בו היא לעורר באדם גודל הסכנה שעומד בה בימים אלו, אשר אף מלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון כי לא יזכו בעיניך בדין, כאשר בו ביום נפסק על האדם מי יחיה ומי ימות, מי בקצו ומי לא בקצו, מי ישפל ומי ירום.

והנה עתה שעומד האדם על הסכנה האיומה בה ניצב, מכריזים איזו השתדלות יש עליו לעשות כדי להינצל מפח יקוש - ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה.

ובמעמד זה, כאשר האדם מפחד מאיום היום וגם מתכוון להשתדל לטובתו ככל יכלתו, שייך לו לבטוח בהקב"ה שיעשה לו נס. לזה ממשיכים ואומרים: "כי כשמך כן תהלתך, קשה לכעוס ונוח לרצות. כי לא תחפוץ במות המת, כי אם בשובו מדרכו וחיה. ועד יום מותו תחכה לו, אם ישוב מיד תקבלו". ומתוך גישה זו יזכה האדם בדין.

ושופרות, וממילא כשאומר מלכיות או זכרונות ביחד עם קדושת היום הרי נמצא שהוא אינו חותם בשני עניינים שונים, אלא הכל ענין אחד של שמו וקדושתו של היום. ונחלקו רבי ורשב"ג מה הוא עיקר קדושת היום ושמו, דלרבי עיקרו זכרונות ולרשב"ג עיקרו מלכיות.

שוב מצאתי דמטו כן משמיה דמרן הגר"ח סולובייצ'יק זצ"ל (ספר זכרון אש תמיד, ובתשובות ונהגות חלק ב סימן ער אות ג), והוסיף הגר"ח, דהנה באמת לא מצינו בתורה שיש שם מיוחד לראש השנה, משא"כ בפסח שנקרא בתורה 'חג המצות' וכן חג השבועות וחג הסוכות, אבל ראש השנה לא מוזכר בתורה מהו עיקר שמו וקדושתו, ועל כרחך שעיקר קדושת היום של ראש השנה הוא גופא במלכיות זכרונות ושופרות, ובאמת לראש השנה יש שלושה שמות, 'יום תרועה' שהוא שופרות ו'יום הזכרון' שהוא זכרונות ו'מלך על כל הארץ' שהוא המלכיות.

ועוד כתבו בשם הגר"ח, שע"פ זה יצא לחלוק על מה שכתב בשערי תשובה (סימן תקפב סעיף ו) במי ששכח לומר מלך על כל הארץ ואמר רק מקדש ישראל ויום הזכרון, שבשחרית יצא אבל במוסף שהוא מלכיות אפשר דאינו יוצא דהא צריך לחתום מלך על כל הארץ דומיא דזכרונות ושופרות שצריך חתימה. ועל זה אמר הגר"ח שלפי הנ"ל הרי שגם בשחרית לא יצא, דכיון שהמלכיות הם השם של עצם קדושת היום. ברם, עיין בחיי אדם (חלק א כלל כח אות יז) דס"ל כמו שהביא השערי תשובה, ולכאורה מוכרח בדעת החיי אדם והשערי תשובה, שנחלקו על יסוד הדברים הנ"ל, וסוברים שבמלכיות זכרונות ושופרות יש רק תקנה מיוחדת לאומרם בסדר התפילה, אבל אין התקנה שהם החפצא של קדושת היום.

איתא במתניתין (ראש השנה לב, א), סדר ברכות, אומר אבות וגבורות וקדושת השם, וכולל מלכיות עמהן ואינו תוקע, קדושת היום ותוקע וכו', דברי רבי יוחנן בן נורי, אמר לו רבי עקיבא אם אינו תוקע למלכיות למה הוא מזכיר, אלא אומר אבות וגבורות וקדושת השם, וכולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע וכו', ע"כ. ועיין בגמרא להלן דאיתא שם, והיכן אומרה לקדושת היום, תניא רבי אומר עם המלכיות אומרה וכו' רשב"ג אומר עם הזכרונות אומרה, ע"כ.

ולכאורה יש להקשות מהא דאיתא בגמרא בברכות (מט, א) שאין חותמין בברכה בשני עניינים משום שאין עושין מצות חבילות חבילות. וא"כ כיצד כוללים קדושת היום בברכה אחרת.

אלא שלפי רבי יוחנן בן נורי לא קשיא, כיון דהוא ס"ל שכולל את המלכיות עם הקדושת השם, ובזה י"ל שהכל נקרא ענין אחד וברכה אחת, שהרי החתימה של קדושת השם היא 'המלך הקדוש'. אבל אכתי תיקשי לפי רבי עקיבא, וכן לפי רבי ורשב"ג דמיייתי בגמרא דס"ל שכולל מלכיות או זכרונות עם קדושת היום.

והנראה לבאר בזה, שמלכיות זכרונות ושופרות אין זו תקנה בעלמא של אמירת פסוקים וקבעום בתוך סדר התפילה, אלא התקנה היא בעצם קדושת היום של ראש השנה, והיינו דהשם של יום ראש השנה וקדושתו הוי מלכיות זכרונות

בענין דברים שבכתב אין לאומרם בעל פה

ראיתי בעלה כתב (גליון כי תבא) הדברים הנעימים והמקיפים של ידידי הגר' שמעון שימאנאוויטש שליט"א, בענין דברים שבכתב אין לאומרם בעל פה, ובאתי להעיר באיזה נקודות כדרכה של תורה.

א. הביא דברי הגאון רבי בנימין פאלער זצ"ל שביאר דרך היכא שהמצוה והחיוב הוא קריאת הפרשה הוא דאמר בתלמידי רבינו יונה דמותר לאומרם בעל פה גם שלא במקום מצוה, ומחלק דקריאת מגילת סוטה היא דברי האלות עצמן ולא שייך לפרשת התורה. והעיר ידידי הנ"ל מדברי רבינו יונה בהמשך שכתב כן לגבי פרשת קרבנות ג"כ ומשום מצות אמירתה, משום שעל ידי כך הוא כאילו הקריב קרבנות ועל פי המדרש ע"ש. והקשה דהא זה מיקיים גם ע"י העסק בה וא"כ אינו דין בקריאה, ותיירץ שלשיטתו של הגר"ב פאלער בהלכות ברכת התורה א"ש, שכתב שאמירת פרשת התמיד היא דין קריאת הפרשה [ומפרש עפ"י שיטת רש"י שבירך ברכת התורה עוד הפעם ע"ש], עכ"ד.

אמנם אע"פ שיפה דן ויפה זיכה, וכמו שמצא שכ"כ הגר"ב פ בעצמו, מכל מקום אי משום הא לא אירא. דהנה עצם דבר זה שאמירת פרשת התמיד היא קריאת הפרשה אינו חידוש כ"כ, שהרי בסדר רב עמרם גאון כתוב (מובא בתוס' ורא"ש לקידושין לא, א - ולהלכה בטור סימן ו) דתקנת אמירת פרשת התמיד עם פרשת איזהו מקומן וברייאת דרבי ישמעאל הוא [עכ"פ ג"כ בכדי] לקיים לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא וכו', וא"כ בעל כרחך שהוא קריאת פרשת התורה ולימודה.

אבל דבר זה כשהוא לעצמו אינו מספיק בכדי ליישב ההערה מדברי תלמידי רבינו יונה, שהרי אין כוונתו על פרשת התמיד בלבד, וכמבאר ממה שפירש עפ"י הגמ' יומא שהכה"ג היה קורא בעשור שבחומש הפקודים על פה 'כיון שהוא מענין הקרבנות ומצינו שמצוה לומר פרשת הקרבנות על פה כדאמרין לעיל לא חששו בקריאתה אפילו כשאינו לחובה', והיינו משום דקאי על כל פרשיות הקרבנות ולדין כל העוסק כאילו הקריב, והדרא קושיא לדוכתא דכפשוטו זה ע"י תורה שבע"פ ג"כ [וכמבאר במנחות ק"י תלמידי חכמים העוסקים בתורת הקרבנות כאילו הקריב וכו' ופירש רש"י כגון סדר קדשים]. ואלא ע"כ צ"ל דמדברי תלמידי רבינו יונה מבואר שקיים זה דכאילו בנו בית המקדש והקריבו עליה קרבן שמביא מהמדרש שם, הוא דוקא בקריאת הפרשה. שוב ראיתי בהגהות פעולת שכיר (למחבר ספר מעשה רב על הגר"א, וכידוע עדות הגר"א חיים מוואלאזין על המחבר בהסכמתו) שכ' כן בקוצר אמרים וזה לשונו 'כ"ה במגילה לא"ע ע"ב ותענית כ"ז ע"ב, ושם הגירסא כ"ז שקורין בהם מעלה אני וכו' ומוכח שם דאקריאה בספר קאי' עד כאן לשונו. [ואין מזה בכדי תפיסה על הגר' בנימין פאלער בעצמו בכלל, אלא שכ' דמדברי תלמידי רבינו יונה מבואר עכ"פ שמשום טעמא דאמירת פרשת התמיד משום כל העוסק הוי דין קריאת הפרשה, ואפילו לולי דברי סדר רב עמרם גאון, ופשוט].

ב. אמנם עדיין יש להעיר על דרך הערת הרה"ש ש, שהרי תלמידי רבינו יונה הזכיר עוד ברכת כהנים, וא"כ יוצא מהדברים שגם זה דין קריאת הפרשה ולא דין לברך את ישראל עם מילים הללו. ואע"פ שיתכן שזה אינו צריך לפנים והוא הפשטות, מכל מקום אפשר להוסיף דמצאנו כן בד' תלמידי רבינו יונה בעצמן. בברכות דף ח' בסוגיא דשנים מקרא ואחד תרגום כ' תלמידי רבינו יונה שאין תרגום לפסוקי ברכת כהנים, וכבר העיר רבי עקיבא איגר דבחומשים שלנו יש תרגום, אמנם מצאנו בכמה ראשונים שלא היה להם. הבית הלוי (בהגהותיו לספר ד"ח רע"א) כ' וזה לשונו, ובאמת דאין צריך להיות תרגום על ברכת כהנים דהרי התרגום הוא מפרש להמקרא, וא"כ כשאומר בתרגום דהכהנים יברכו לישראל ויאמרו להם כן, צ"ל הלשון שכתוב בקרא, דהרי ברכת כהנים אין נאמרים אלא בלשון הקודש וכמבואר בפרק אלו נאמרים וא"כ יאמר המתרגם בתרגום אינו אליבא דדינא, עכ"ל. ויש להעיר דא"כ גם במקרא ביכורים שאינה נאמרת בכל לשון נימא הכי. ואפשר לומר דשאני מקרא ביכורים שישודה להודות ואינו דין קריאת הפרשה גרידא, משא"כ ברכת כהנים היא דין קריאת הפרשה, ועל כן לא שייך תרגום. וא"כ א"ש דגם ברכת כהנים הוא דין קריאת הפרשה.

רבי צבי הירש ברלין זצ"ל

ג. בעיקר דברי תלמידי רבינו יונה עיין בערוך השולחן שהקשה דאין אפשר לומר דהחידוש הוא היתר אמירת קריאת שמע והרי מבואר בגמ' י"ע"ב אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות, וצ"ע. ויש להעיר קצת מלשון המשנה 'הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה', דהא הוא מחוייב לקרותה משום תקנת הברכות שהם רק עם קריאת שמע, ואעפ"י שזה קצת טעם צדדי, מכל מקום הרי מהמשנה משמע שאין שום חיוב בקריאתה, וצ"ב.

ונראה לפרש בזה בהקדם דברי הפני יהושע בביאור דברי הגמ' לקמן שם י"ע"ב א"ר מני גדול הקורא קריאת שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה, מדקתני הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה מכלל דקורא בעונתה עדיף ע"כ, וקשה דזה פשוט דהוא תורה עם קיום מצות קרי"ש, ועיין תוס' והרשב"א. אבל הפני יהושע פירש דסד"א דקרי"ש אפילו בזמנה אינו תורה, כיון שתורה הוא בזה דמביא לידי מעשה ולהבין ולהורות, וקרי"ש אינו כן, אלא קריאה של קבלת עול מלכות שמים. וזהו דמדייק ממתני' דקרי"ש הוא כעוסק בתורה, ואע"פ שלא שייך וכו"ל, ואלא ע"כ דהקריאה של קבלת עול מלכות שמים 'חשיבא טובא' וכעוסק בתורה, וזהו אפילו שלא בעונתה, וק"ו דבעונתה הקריאה של קבלת עול מלכות שמים חשיבא יותר מהעוסק בתורה, אתו"ד. וצ"ב מה כוונתו דחשיבא טובא, ותו מהו זה שכתב דלא הוי כעוסק בתורה כיון שאינו ראוי להבין ולהורות והא מבואר במנחות צ"ט דבקרי"ש שחורית וערבית קיים לא ימיש, וצ"ע.

ונראה לבאר בזה על פי דברי המהר"ל (נתיב העבודה פרק ט') שביאר דזה דהמדקדק באותיותיה של קרי"ש מצננים לו גיהנום הוא מפני קיום תלמוד תורה ולא משום מצות קרי"ש, אלא דבכל תלמוד תורה כיון שתלוי בהבנה לעולם אינו בשלימותו, משא"כ קרי"ש הוא תלמוד תורה דתלוי בקריאה בלבד, וכתב דלפיכך קורין לה 'קריאת' שמע, וע"י דקדוק באותיותיה הוי תורה בשלימותה ומצננים לו גיהנום. ולפי"ז יש לפרש כן בכוונת הפני יהושע, שמצות שינון דקרי"ש הוא אופן חדש של תלמוד תורה, וע"י החפצא של קריאה דקבלת עול מלכות שמים גופא מיקיימא מצות תלמוד תורה, ולזה מוכיח הש"ס דאפילו שלא בזמנה קיים אותו החפצא של דברי תורה דקרי"ש, ושהוא אכן כתלמוד תורה, וא"כ כ"ש בעונתה גדול התורת קבלת עול מלכות שמים עוד יותר.

לפי"ז נחזור לדברי תלמידי רבינו יונה ונימא דזה שלמעשה לא הפסיד הברכות לאחר זמנה הוא רק מפני שעדיין קיים החפצא של תלמוד תורה דקרי"ש, ובזה הוא דתליא תקנתו ז"ל. וא"כ י"ל - וע"פ יסוד דברי הגר' בנימין פאלער, או לפי המהלך של הרה"ש (באות ג' מהלך ראשון) - דהיתירא דתלמידי רבינו יונה נבנה ע"ז דעדיין מיקיימא אותו הקיום שבתוך זמנה גם לאחר זמנה, ונימא דהיינו החפצא של קרי"ש, וכמש"כ עפ"י המהר"ל והפני יהושע, וא"כ נמצא דכאשר המשנה אומר דלא הפסיד בקריאתה אלא דהוי אותו קריאה בתורה ומותר לקרותה ע"פ אפילו לאחר זמנה, זו גופא הסיבה שמותר לקרותה עם ברכותיה ולא הפסידים. וי"ל דלפיכך אמרינן דקריאתה הוא כקורא בתורה אע"פ שצריך לקרותה משום ברכותיה, וכמו שנתבאר.

ד. בעיקר הנידון שהזכיר הרה"ש ש אם הלל הוא שירה או קריאה, אע"פ שכבר הלכו בו הנמושות אבוא אחרי הקוצרים ללקט ולציין להערה שלא ראיתי שדשו בה רבים. אי' בגמ' ברכות (יב, ב) כל פרשה דלא פסקא משה אנן לא פסקינן. ועיין מג"א (סימן רפב) שכתב דבדרך תפילה ותחנונים מותר להפסיק, ובסימן תכ"ב הקשה המג"א על מה דמפסיקים פרשה דהלל באנא ה', ועל המנהג בברית שהמוהל אומר וזכרות ומחלקו לפסוקים, ע"ש תירוצו. וקשה דהא כבר כתב דדרך תפילה מותר. ועכצ"ל דהלל ואמירת פרשת וזכרות בפסוקי דזמרה הוא דרך קריאה. אמנם אכתי יש להקשות מחצי הלל, והפשוט ד"ל דאה"נ חצי הלל אינו קריאת הפרשה, וכ"כ הגר"ז בהל' תנוכה בפשיטות, שהרי חצי ההלל אינו ההלל, והוא בדרך שירה דמותר. אמנם ראה זה מצאתי בספר שו"ת תפארת צבי (להגר"ר צבי הירש מברלין, חלק א"ו סימן יד) שהשיב להגר"ר ישעיה פיק זצ"ל שהקשה על חצי הלל מדין כל פרשה דלא פסקא משה, ותיירץ דלפיכך מדלגים תחילת הפרשה שזה מותר, וע"ש שהגר"צ מברלין מסכים להקושיא ולתירוצו והוסיף ראייה מדיליה.

בימים אלו רואה אור "שו"ת חתם סופר המבואר" - מהדורה חדשה של שו"ת חתם סופר חלק אורח חיים. המהדורה יוצאת לאור בשני כרכים על ידי ד"ר דניאל ראטה שליט"א (הוצאת ראטה) ותש"ח להג"ד יעקב ברקוביץ שהיה המנצח על המלאכה.

הספר נדפס בהגהה מדוקדקת ובנוי וזהר, בצד הגליון נדפסו כותרות צד ובתחתית העמוד נדפסו הערות וביאורים 'דבר משה' המבררים דברי רבינו מסוגיות הש"ס, ראשונים ואחרונים, השוואות לדברי רבינו בשאר ספריו ובירורי נוסח, ובסוף הספר נוספו מילואים לדבר משה.

בשולי כל תשובה ותשובה נסדרה במהדורה זו "דינים העולים מדברי רבינו" - סיכום קצר של המסקנות ההלכתיות העולות מן התשובה, בצירוף הערות ומראי מקומות מדברי הפוסקים שדנו במסקנות אלו הלכה למעשה.

לקראת הימים הנוראים וחג הסוכות הבאים עלינו לטובה, ליקטנו כאן את הדינים העולים מן התשובות העוסקות בעניינים אלו. הדינים מובאים ככתבם וכלשונם, בלא הערות.

אלול וראש השנה

תשובה קסו - אמירת פיוט מכניסי רחמים

פזמון מלאכי רחמים והסליחה י"ג מידות האמורות בחנינה, אף שיש לפקפק באמירתם, מ"מ אמר אותם רבינו עם הציבור. ומכניסי רחמים רבנו לא היה אומרו, והאריך בנפילת אפים עד שהגיע הש"ץ לשומר ישראל.

תשובה קסח - תענית חלום בר"ה

א. מי שהתענה בר"ה פעם אחת תענית חלום [דצריך להתענות כל ימיו בר"ה] והוא חולה עיניים וכדו' יכול להישאל על נדרו, ויקבל ע"ע להתענות ב' ימים בחול במקומו.

ב. בעל ברית מותר להתענות תענית חלום.

תשובה קסט - קורא שטעה בקריאת התורה של ר"ה

א. אם טעה בראש השנה והשלים הפרשה בארבעה קרואים, לא יאמר קדיש עד אחר שיקראו בס"ת השני, ויהיה המפטיר עולה לחמישי.

ב. אם לא קראו בשבת את כל הפרשה לפי הסדר, יצאו ידי חובתן באופן שלא החסירו ממנין הקרואים. אמנם ביו"ט אף כה"ג לא יצאו יד"ח.

יום כיפור

תשובה קע-קעא - הוספת עליית אחרון בקריאת התורה בשבת

א. במקומות שנהגו להוסיף עליית אחרון בשבת, אפשר להוסיף, אבל במקומות שלא נהגו להוסיף יש לחוש דקיבלו עליהם לאסור. וכיון שנהגים להוסיף עליות בשמחת תורה מוכח דנהגו להוסיף משום כבוד התורה עכ"פ, ולכן מותר להוסיף גם לצורך רווח הקופה של תלמוד תורה לבני עניים.

ב. ביו"כ שחל בשבת אין להוסיף, אבל במקומות שנהגו להוסיף אפשר לנהוג כן.

תשובה קעב - קטן שהגדיל ביום הכפורים

א. קטן שנעשה בר מצוה ביום הכיפורים, חייב להתענות בו. אך מ"מ אינו חייב בתוספת כניסת היום. ואם נעשה גדול באמצע יו"כ, חייב להתענות מזמן שבו נתחייב.

ב. קטן שנעשה בר מצוה במוצאי יו"כ, פטור מתוספת יציאת היום. אולם קטן שהגדיל במוצאי שביעית, אסור לנצור פירות שביעית שיוצאים למוצאי שביעית.

תשובה כא - ש"ץ שפסק מהיכן מתחיל השני | אין עושין מצוות חבילות

ש"ץ שנשתתק באמצע סליחות במוסף של יום הכיפורים לפני אר"א מחל לעונותינו וכו', אחר הבא במקומו מתחיל מהמקום שהפסיק הראשון.

תשובה קעג - תיקון תשובה לבועל נדה | עניינים שונים

א. מי שבעל נדה יש לו להתענות ארבעים יום כדברי הרוקח, ויש לחוש לדברי המקובלים שכתבו להתענות ס"ג יום, אך יכול להתענות ל"ח ימים נפרדים ועוד ב' ימים וב' לילות רצופים, ובזה יוצא גם ידי דעת המקובלים.

ב. ראוי ונכון לבעל תשובה לאחר שעשה את כל גדרי התשובה, שיקבע לו יום אחד בשנה, או יום שעבר בו או יום שנתן אל לבו לשוב אל ה', ואותו היום יהיה אצלו בכל שנה ושנה יום תענית ותשובה בבכי ואנקה ויודי וחרטה.

תשובה קעה - תיקון תשובה לבועל נכרית

הבועל נכרית ונתפרסם הדבר, יש להורות לו שיתודה ברבים ויתענה ל"ט ימים על כל בעילה, וירבה בתפילה שישוב מעליו חרון אף.

תשובה קעז - כפרה לרציחה בשוגג

אשה שנתכוונה להציל והמיתה בשוגג, יש להצריכה קצת תשובה, אך אין להעמיס עליה בזה.

תשובה סז - אמירת פזמון המבדיל במוצ"ש

א. עיקר תקנת פזמון 'המבדיל בין קודש לחול' נתקן למוצאי יום הכיפורים, ומכל מקום נהגו לאומרו בכל מוצאי שבת.

ב. בפזמון המבדיל אין קפידא אם מקדים 'כספינו' ל'זרעינו'.

ג. בפזמון שיש אומרים במוצאי שבת 'יצו ה' חסדו' וכו', יש לגרוס בסופו 'בראשיכם אלקיכם' במקום 'ברכושם אלקיכם'.

סוכות

תשובה קפא - שיעור אתרוג ושאר שיעורי תורה בזמנינו

א. שיעורי תורה של כביצה וכזית יש להורות לשער בביצים של זמנינו ודלא כהצל"ח.

ב. אף לשיטות דיש להכפיל שיעור הביצה, באתרוג יש לשער בביצה של זמנינו.

ג. שיעור אמה של תורה הוא קרוב למידת הבנאים של זמנו, ושיעור האגודל הוא כשיעור צאל.

ד. הקונה כלים מגוי צריך מן התורה להטבילם במ' סאה אף במעין, אף אם נסבור דלטיבילת אדם א"צ מ' סאה מה"ת.

ה. יש להסתפק אם מותר לסחוט לימונים שבמדינתנו בשבת למימיו או לתוך אוכל.

תשובה קפב - בדין לקיחת לולב לכל אחד ואחד

במצוות לולב בעינן לקיחה לכל אחד ואחד, ואין יוצאים יד"ח ע"י שליחות, בין ביו"ט ראשון ובין בשאר הימים.

תשובה קפג - בדין אתרוג המורכב וסימני אתרוג

א. אתרוג המורכב פסול.

ב. אתרוג שיש בו סימנים שאינו מורכב, כשר.

תשובה קפד - לקיחת אתרוג המשמש לנוי סוכה למצות אתרוג

מותר לקחת אתרוג שתלאו לנוי מצוה למצות ד' מינים בחוה"מ, ומותר אף עבור חבירו, ושרי לקבל דמי האתרוג.

תשובה רז - בדין אתרוג המורכב וסימני אתרוג

א. אתרוג המורכב פסול.

ב. אתרוגים הבאים מיענווע שיש עליהם מסורת וכן שאר אתרוגים שיש עליהם מסורת, כשרים. והבאים משאר מקומות אינם כשרים אלא אם כן יש כתב הכשר שאינם מהמורכבים, ואין מועילים סימנים להכשירו.

Rav Moshe Boruch Kaufman, Machon Aleh Zayis

Original Sources and Reasons The earliest sources for saying *Tashlich* on the first day of Rosh Hashanah appear in *Maharil* (*Minhagei Rosh Hashanah* #9), and is cited by the Rema (583:2).

Maharil doesn't mention reciting any *tefillos*, simply saying that they walk to the water to invoke the *zechus* of the Akeidah on this day. This recalls the merit of Avraham Avinu, who walked through a body of water on the way to the Akeidah. This reason is also quoted in the *Mishnah Berurah* (ad loc. #8).

The Rema adds, based on the *Sefer Minhagim* of Rav Isaac of Tirna, that one should recite the *pasuk*, "*Yashuv yirachameinu... v'sashlich bimtzuks kol chatosam*" (Michah 7:19). The Rema quotes the minhag of *Tashlich* in the context of the *simanim* performed on the night of Rosh Hashanah. Of course, this should not be understood to mean that one "magically" throws his sins into the water.

Arizal's Addition – the Attributes of Mercy Although the original source of *Tashlich* is from minhag Ashkenaz, the Arizal added another component. He would recite three *pesukim* from Michah, from "*Mi Keil kamocha*" through "*mimei kedem*" (Michah 7:18 – 20), which correspond to the *Yud Gimel Middos Harachamim*. These *pesukim* are also recited after the *haftarah* of *Shabbos Shuvah* and *Maftir Yonah*.

Rav Chaim Vital elaborates on the Arizal's minhag in *Shaar Hakavanos*. He specifically says to recite *Tashlich* after Minchah, shortly before sunset, outside the city, and at a living body of water containing fish. *Mi Keil Kamocha* should be said three times. After *Tashlich*, one should shake the bottom of his garments to remove the impure forces (*klipos*).

Shabbos Debate The kabbalistic aspects of *Tashlich* led to a *machlokes* among *mekubalim* as to whether it should be recited on Shabbos. One question is whether the *tefillah* of *Mi Keil Kamocha* is like saying the *Yud Gimel Middos Harachamim* on Shabbos, which is itself debated if it is said when Rosh Hashanah falls on Shabbos (see *Mateh Efrayim* 584). Rav Yosef Yuzpa of Frankfurt says that the kabbalistic minhag of shaking the *klipos* from one's *begadim* should not be done on Shabbos.

Shaarei Teshuvah (O.C. 583:6) concludes that although Maharam Zacuto opposed saying *Tashlich* on Shabbos, other great *mekubalim*

had no issue with it. This seems to be the majority opinion among the *mekubalim* and the Sefardim.

Until recently, *Tashlich* was performed on the first day of Rosh Hashanah, regardless of whether it fell on Shabbos. This is implied by all the poskim who do not mention postponing *Tashlich*, with the exception of the *Kitzur Shulchan Aruch*. In *Shu"t Shvus Yaakov* (Vol. 3 #42), Rav Yaakov Reisher says not to follow the *Kitzur Hashelah's* advice to postpone *Tashlich* when it coincides with Shabbos. He proves that both *Maharil* and Rav Sholom of Neustadt performed *Tashlich* on Shabbos. *Mateh Efrayim* follows the opinion of *Shvus Yaakov*, while noting a minority opinion not to say it on Shabbos.

Pri Megadim writes that he saw *Tashlich* omitted on Shabbos in "certain places." This incident is found in his *Teshuvos Megidos* (#108), where he notes that he spent Rosh Hashanah 5537 (1776) in the shul outside the city of Lvov. He describes an interesting minhag there. The *kehillah* had him serve as *baal makri* for the first thirty *kolos*, and although he held that one should stand, he followed their minhag and sat. That year, Rosh Hashanah fell on Shabbos. He notes that *Tashlich* was not said, but wonders why. He suggests that perhaps this was due to the prohibition against carrying, as *Tashlich* is said outside the *eruv*. He had heard that *Tashlich* is recited on Shabbos when it is said within the *eruv*. He also mentions this reason in *Pri Megadim*, and it is quoted in the *Mishnah Berurah* (ibid.) as well.

Additional Tefillos Perhaps the change happened because the order of *Tashlich* expanded. When *Tashlich* consisted of simply walking to the river or saying a few *pesukim*, using a *siddur* or *machzor* was not as crucial. However, over the last two centuries, many *tefillos* and *bakashos* were added to the *sefer* of *Tashlich*. Beginning 150 years ago, these additions were incorporated into the *machzorim*. The *machzor* therefore became a necessary component of *Tashlich*, making it impossible to recite outside the *eruv*.

Additionally, the many *bakashos* conflict with the halachah of not saying *bakashos* on Shabbos, especially when they are not part of the *tefillah* itself. Just as Avinu Malkeinu, the *tefillah* said when taking out the *Sefer Torah*, and the *tefillos* said at *Birkas Kohanim* are omitted on Shabbos, these *bakashos* likewise cannot be said.

Perhaps one can still fulfill the original *Tashlich* on Shabbos, as per *Maharil* and Rema, by simply walking to the water. The many *tefillos* and *bakashos* can be said on the second day or throughout the *Aseres Yemei Teshuvah*.

Novominsker Rebbe zt"l at Tashlich

הרב בנימין הכהן שענברון/
הרב קלמן כ"ץ

הרב חיים יחיאל מיכל בלוי

הרב מאיר האפמאן

הרב ישראל צבי ברוידא

הוצאת ראטה

הרב יהודה לייב הכהן שיף

הרב יעקב פורמאן